

into Russian Empire. So, secondary education development in the region must be considered in the context of socio-educational processes which took part in the Empire. After the defeat in the Crimean War, Alexander II saw the social and economic backwardness of Russia. The country needs radical changes. The former great-power status had to be restored.

Therefore, since the beginning of their reign, they have taken the course to modernize the country through reforms. At the same time, he knew that updating of Russia required educated people. For this purpose, in the 60's of the 19th century a number of reforms were carried out: Zemsky, city, educational, judicial, military and others. On September 8, 1802, the Ministry of Public Education was established to prepare educational reform. On November 19, 1864, a new «Statute of Gymnasiums and Progymnasiums» was approved, it reformed secondary education institutions. In accordance with this statute Gymnasiums were divided into real and classical and education became universal.

Key words: *Katerynoslav province, educational reform, institutions of secondary education, gymnasium, progymnasium, real school, Ministry of Public Education, Russian Empire.*

УДК 930.2:324(4.477.8)“1895/1917“

Я. П. Цецик

ДОКУМЕНТИ ДЕРЖАВНИХ АРХІВІВ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА ВОЛИНІ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У статті на основі архівних документів досліджено різні напрями діяльності органів влади у Волинській губернії. З'ясовано, що ключова увага приділялася боротьбі з опонентами імперської влади та політично «неблагодійними». Окрема увага відведена контролю за діяльністю середніх навчальних закладів й особливо педагогічними працівниками, що й знайшло своє відображення у низці тогочасних документів, дослідження яких дають змогу об'єктивно проаналізувати ситуацію в освітній галузі.

Ключові слова: *Волинська губернія, органи влади, жандарми, реальне училище, повітовий справник.*

DOI 10.34079/2226-2830-2019-9-26-66-73

Актуальність статті зумовлена доцільністю об'єктивного дослідження архівних документів, які дають змогу дослідити маловідомі факти суспільно-політичного життя Волинської губернії наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. та участі у цих процесах представників різних етнічних груп та соціальних верств.

Постановка наукової проблеми та її значення: Важливість об'єктивного дослідження протидії органів імперської влади опонентам їх режиму дає можливість детально з'ясувати особливості політичних процесів на Волині у досліджуваній період. На основі аналізу документів визначено механізм розслідування проявів антиімперської діяльності. Важлива увага приділена дослідженню видів контролю за працівниками закладів середньої освіти з боку адміністрації та органів влади.

Історіографія та джерельна база дослідження. Питання пов'язані з дослідженням суспільно політичних процесів на Волині в аналізованій період неодноразово були предметом наукових досліджень. Міжконфесійні взаємовідносини у краї проаналізовано у працях С. І. Жилюка та О. А. Буравського. Діяльність органів влади та органів місцевого самоврядування висвітлено у монографії В. І. Бортнікова. Однак ці та інші наукові праці українських вчених лише частково торкаються досліджуваної проблеми. Основу джерельної бази дослідження складають архівні документи, які зберігаються у Державних архівах Волинської, Житомирської та Рівненської областей, аналіз та вивчення яких дозволяють об'єктивно дослідити суспільно-політичну ситуацію у Волинській губернії на початку ХХ ст. Окрему групу джерел складають рапорти повітових справників про осіб, які проводили антиімперську діяльність та документи щодо розслідування кожного такого випадку. Документи Державних архівів Волинської та Рівненської областей органічно доповнюють та деталізують різні аспекти досліджуваної проблеми. Значна частина документів даною статтею в науковий обіг вводиться уперше.

Метою статті є аналіз документів, які розкривають ключові аспекти теми та дозволяють неупереджено дослідити особливості суспільно-політичного життя Волині на початку ХХ ст.

При дослідженні різних сфер суспільно-політичного життя на Волині на початку ХХ ст. ключову роль відіграє об'єктивний аналіз документів, які зберігаються у Державному архіві Житомирської області, насамперед фонду 70 «Канцелярія Волинського губернатора». Колекції документів, які зібрані у вищезазваному фонді дають змогу неупереджено проаналізувати різні аспекти суспільно-політичного у досліджуваній період. Так, в одній із справ аналізованого фонду містяться рапорти Староконстантинівського повітового справника про позбавлення власника магазину в якому продавалася зброя та боєприпаси Бармана М. А. права займатися торгівлею ними. Повітовий справник інформував Волинського губернатора про порушення виявлені ним та його підлеглими у даному магазині, а саме «свідоме не записування» у книгу отриманого й проданого товару «набоїв до револьвера». Найоптимальнішими покаранням відповідно до позиції повітового справника було «позбавлення його права здійснювати торгівлю зброєю та боєприпасами» [1, арк. 1]. Як свідчить аналіз документів цієї справи, розслідування цього інциденту тривало впродовж кількох років. В одному з документів за 1910 р. Рижського міського управління поліції відзначалося, що завод, який знаходився у м. Рига не мав підстав, так само як і місцева поліція чинити перепони щодо відправки залізною дорогою «на ім'я М. Бармана 1 ящика револьверних набоїв вагою» 5 пудів 20 фунтів [1, арк. 2]. В іншому документі на бланку цього ж патронного заводу відзначалося, що ними у грудні 1907 р. було відправлено 5 тисяч набоїв для «револьвера центрального бою» [1, арк. 62].

Таким чином, як свідчить детальний аналіз даної справи місцевим справником було проведено розслідування всіх аспектів торгівлі набоями й зброєю та прийнято рішення про позбавлення власника магазину займатися цим видом діяльності, але самостійно він не приймав таких рішень саме тому справа була направлена для прийняття остаточного рішення губернатору.

В іншій справі цього ж фонду знаходиться переписка Острожського повітового справника з губернатором та Волинським губернським жандармським управлінням про притягнення до відповідальності жителів м. Острога за заклики «до новобранців не йти на військову службу». Так, повітовий справний 25 жовтня 1907 р. наказав взяти «під варту»

за «антиурядову агітацію серед новобранців с. Мнишина і Рясники» І. Яворського, А. Раковського, В. Блажека і Ц. Янечека [2, арк. 1]. Як видно з рапорту повітового справника 23 жовтня 1907 р. вищеназвані особи агітували серед призваних до армії новобранців про те, що їм не потрібно служити адже «в них є хоча б шматок хіба, а після закінчення військової служби їй того не буде» тому їм доведеться стати злидарями і, що «нашому Государю Імператору не потрібно служити» [2, арк. 4]. Начальник жандармського управління доручив своєму помічнику ротмістру Кломінському перевірити «політичну благонадійність» цих осіб, а всі вони були затримані й ув'язнені на 1 місяць для «розслідування справи». Про це також було повідомлено Житомирського окружного прокурора [2, арк. 2-3]. У результаті проведеного розслідування було прийнято рішення вислати В. Блажека у «віддалені губернії Європейської Росії під негласний нагляд поліції», а інших звільнили з під варти [2, арк. 8].

Окрему увагу заслуговують документи, які стосуються подій 1905 – 1907 рр. Як свідчить рапорт Заславського повітового справника 15 червня 1907 р. селянин Ю. Грищук намагався підбурити жителів с. Ленковці не йти працювати в економію графа І. Потоцького доки їм не буде збільшено поденну оплату праці. Ю. Грищук був затриманий відповідно до «обов'язкової постанови» Київського генерал-губернатора від 24 червня 1907 р. Однак окружний прокурор після детального розслідування всіх обставин справи вважав затримання цього селянина й застосування до нього «адміністративних методів неправомірним». Це він мотивував тим, що Ю. Грищук «підбурював поденних робітників тоді, коли вини знаходилися у своєму селі й до сільської роботи в економі не приступали й тому договір найму між ними й економією» ще не був укладений, окрім того «підбурюючи односельців не йти на роботу до насилля й погроз не вдавався». Й далі звертався до губернатора видати «розпорядження про негайне звільнення» з під варти Ю. Грищука [3, арк. 1-5].

Отже, аналіз документів досліджуваного фонду дає можливість детально проаналізувати ситуацію у різних повітах регіону, встановити причини чому окремі жителі Волині закликали новобранців не служити в армії, які покарання несли селяни за підбурювання своїх односельців добиватися збільшення платні сільськогосподарським поденним робітникам.

Окрему групу документів, які зберігаються в досліджуваному фонді складають матеріали справ про розповсюдження серед жителів регіону нелегальної та легальної літератури. В одній із таких справ увага акцентувалася на тому, що 9 лютого 1907 р. у Заславському повіті було затримано вчительку Е. Вдовяк, яка розповсюджувала серед селян літературу «хоча дозволену цензурою», але «тенденційного спрямування», начальник губернського жандармського управління пропонував її вислати за межі Південно-Західного краю у «віддалені місцевості Сибіру» на значний період [4, арк. 23]. Силові структури враховували також і ту обставину, що затримана під час перебування під арештом була не у в'язниці, а в повітовій земській лікарні у зв'язку з народженням другої дитини [4, арк. 23], тому в квітні того ж року було прийнято рішення її звільнити з під варти за умови, що Е. Вдовяк негайно покине межі Волинської губернії. Документи та література, що були у неї вилучені, залишалися у губернському жандармському управлінні [4, арк. 37].

В одному з рапортів Заславського повітового справника констатувалося, що 24 січня 1907 р. у с. Мала-Шкраховка в селянина Т. Морозюка було «відібрано брошуру» під назвою «Про селянське малоземелля і як позбутися його», а селянки того ж села

О. Ейснут газету «Народна бесіда», 26 січня того ж року в жителя с. Великі Мацевичі А. Гудзя «було відібрано брошуру» під назвою «Чого хочуть люди, які ходять з червоним прапором», яку як «заявив на допиті Гудзь знайшов його» дванадцятирічний син на вулиці навпроти місцевої церковно-парафіяльної школи. У результаті проведеного розслідування було встановлено, що вищеназвані та інші легальні й нелегальні видання розповсюджував серед селян навколишніх сіл житель с. Малі Мацевичі М. Максимович, якого було затримано поліцією й проведено в нього дома обшук під час якого знайдено ще декілька нелегальних брошур [5, арк. 1-2].

Відповідно до розпорядження повітового справника погодженого начальником Волинського губернського жандармського управління М. Максимовича було взято під варту [5, арк. 3]. У аналізованій справі відсутні інші документи про розслідування розповсюдження нелегальної літератури серед селян М. Максимовичем.

Антиурядову діяльність під час подій 1905 – 1907 рр. у Волинській губернії здійснювали не лише вчителі церковнопарафіяльних шкіл, робітники та селяни, а й випускники духовних училищ. В одній із справ, яка зберігається в даному фонді констатується, що під час обшуку, проведеного поліцією в випускника Волинської духовної семінарії П. Преварського «була відібрана шифрована записка, яка своєчасно була представлена у Департамент Поліції для розшифрування» [6, арк. 8]. У ній знаходилися адреси кількох осіб у тому числі й учнів зазначеного навчального закладу. В одного з них О. Назаркевича під час обшуку було вилучено «21 екземпляр різних за змістом брошур у тому числі декілька злочинних», значну кількість іншої літератури та револьвери «Бульдог» та «Сміт і Вессон», які зберігалися ним без будь-кого дозволу [6, арк. 8]. Враховуючи ту обставину, що нелегальні видання, вилучені у О. Назаркевича були по одному примірнику це «не складає складу злочину». У зв'язку з цим переслідування його щодо знайденої у нього нелегальної літератури було припинено, але за зберігання вогнепальної зброї О. Назаркевича було ув'язнено [6, арк. 8-8зв.]. Рішенням керівництва Волинської духовної семінарії 13 вересня 1907 р. О. Назаркевича було виключено з лав семінаристів, як особу «викриту у політичній неблагодійності» [6, арк. 21].

Отже, силові структури імперії на початку ХХ ст. вели активну боротьбу з опонентами самодержавного устрою. Значний обсяг документів, який висвітлює та дає змогу детально з'ясувати різні аспекти цього напряму їх діяльності та співпрацю з окружною прокуратурою й губернатором саме зберігається у досліджуваному фонді.

Таким чином, на початку ХХ ст. у Волинській губернії спостерігалось розповсюдження антиурядової літератури, підбурювання селян не працювати за мізерну платню у фільварках. Як свідчить аналіз документів такі факти не носили масового характеру, однак про кожен випадок повітові справники інформували начальника губернського жандармського управління та безпосередньо губернатора. Розслідування проводилося детально по кожному випадку й у разі доведення вини осіб, які розповсюджували нелегальну літературу чекало досить суворе покарання.

Окрему й важливу групу документів складають документи, які відображають особливості діяльності середніх навчальних закладів. Згідно тогочасного законодавства вони перебували під постійним контролем не лише Попечителя Київського навчального округу, а силових структур імперії. Аналіз документів цієї групи дасть можливість детально з'ясувати роль органів влади у контролі за діяльністю навчальних закладів,

неупереджено проаналізувати ситуацію, яка складалася у Волинській губернії у досліджуваний період у системі середньої освіти.

Варто відзначити, що кожному середньому закладу, який функціонував у краї відведено окремий фонд. Надзвичайно важливі документи цієї групи зберігаються у Державному архіві Рівненської області, фонд 215 «Рівненське реальне училище». Аналіз та систематизація цих документів дають змогу проаналізувати різні напрями діяльності навчальних закладів регіону Наприкінці XIX – на початку XX ст. Одним із важливих тогочасних видів контролю за роботою викладачів середніх навчальних закладів були щорічні характеристики на кожного з них, які давалися безпосередньо директором навчального закладу. Так, у документі за 1894 р. було зазначено, що «Рівненське реальне училище з давніх часів» на мало можливості мати «стійкий і бездоганний склад викладачів» [7, арк. 88]. Далі директор акцентував увагу, що вчителі не мали де повноцінно проводити дозвілля, у зв'язку, що місто знаходилося у провінції, а це негативно позначалося на них. При цьому окремі «компрометували вчительське звання» й тому місцеві жителі, які склалися з «торговців, чиновників і дрібної шляхти» дозволяли собі «злословити та неналежним чином третирувати вчителів», що негативно позначалося й на репутації навчального закладу [7, арк. 88]. Далі у документі давалася характеристика кожному педагогічному працівнику. Окрема увага акцентувалася на «інтригах», які були присутні в навчальному закладі. Також у характеристиці на кожного працівника значна увага зовнішньому вигляду, які стосунки були в нього з колегами. Зокрема, про вчителя математики Слюсаревського в характеристиці писалося, що він окрім ряду позитивних рис, як педагог він також не брав участі в жодних інтригах, а навпаки тримався від них осторонь, завдяки своїй доброті та працездатності користувався повагою в учнів та батьків [7, арк. 91].

Як свідчить дослідження документів, які зберігаються у даній справі аналогічні характеристики давалися щорічно й вони відігравали значну роль у переміщеннях по службі, наданні нагород чи присвоєнні чинів, а в окремих випадках могли бути підставою для звільнення чи застосування стягнень.

Окрему увагу заслуговують документи, які стосувалися осіб, яким було заборонено займатися педагогічною діяльністю за «політичну неблагонадійність» чи з інших причин. Відповідна інформація про таких осіб надсилалася в усі навчальні округи імперії, а звідти по всіх середніх навчальних закладах. В одному з таких документів під грифом «Таємно», адресованому безпосередньо директору Рівненського реального училища констатувалося, що «заборонена педагогічна діяльність» колишньому вчителю Царицинського міського 2 класного училища М. Окулову та колишньому студенту Московського університету М. Клішину «в зв'язку з їх політичною неблагонадійністю» [7, арк. 105].

В іншій справі у документі датованому 1901 р. міститься інформація про те, що Попечитель Віленського навчального округу передав у Міністерство народної освіти листівку, від Центрального комітету загального єврейського робітничого союзу, яку надсилали студентам Віленського єврейського учительського інституту «невстановлені особи». У зв'язку з цим було прийнято рішення «прийняти відповідні міри нагляду, щоб подібного роду підпільні видання не проникали у середовище учнів єврейських і всіх інших навчальних закладів ввіреного мені навчального округу». Документ був підписаний керівником канцелярії Попечителя КНО [8, арк. 16]. В іншому документі конфіденційної переписки директора училища з канцелярією Попечителя КНО наголошувалося, що потрібно ввести у середніх навчальних закладах обмеження для навчання дітей євреїв.

Тому було прийнято рішення обмежити кількість учнів-євреїв у «смузі осілості» євреїв до 10 %, за її межами – 5 %, а в Санкт-Петербурзі та Москві – 3 %. Враховуючи ту обставину, що виконати дане розпорядження негайно було неможливо, адже в навчальних закладах особливо у «смузі осілості» євреїв це показник був значно вищим, пропонувалося починаючи з прийому 1902 р. зменшувати кількість учнів-євреїв до зазначених у документі відсотків [8, арк. 21]. Важливу увагу у той період приділяли контролю за помешканнями де проживали учні з інших населених пунктів. З цього приводу наголошувалося, що всі повинні керуватися існуючими правилами щодо відкриття й благоустрою учнівських квартир, а також «встановити за цими квартирами, ким би вони не утримувалися самий ретельний нагляд» [8, арк. 26].

Отже, на початку ХХ ст. органи влади проводили комплекс заходів спрямованих на контроль за діяльністю навчальних закладів, при цьому важлива увага приділялася не лише навчальному процесу, а іншим чинникам. Об'єктивний аналіз справ, які детально висвітлюють ці процеси дозволяє констатувати, що одним із важливих механізмів тогочасної влади був контроль за педагогічними працівниками середніх навчальних закладів на кожного з яких щорічно писалися характеристики, за результатами яких вони мали можливість отримати підвищення або ускладнити свою ситуацію. Всі особи, які були звільнені з навчальних закладів за «політичну неблагодійність» не мали змоги продовжити роботу чи продовжити освіту в навчальних закладах імперії, адже всі без винятку директори середніх навчальних закладів отримували відповідну інформацію про них.

Окрему групу документів, які дають змогу детально проаналізувати особливості діяльності владних структур у регіоні на початку ХХ ст. – це документи судових установ. Окрему групу складають справи Мирових суддів, які розглядали різні справи. Так, у фонді 341 Державного архіву Волинської області знаходиться колекція документів, які відображають діяльність Мирового судді 3-ї дільниці Володимир-Волинського судово-мирового округу. В одній із справ за 1912 р. констатується, що жителі Порицької волості у вересні 1912 р. самовільно випасали худобу на сінокосі, який належав Й. Хомацькому. Загалом було встановлено, що це зробили 10 осіб. Враховуючи тогочасну бюрократичну систему та віддаленість даного населеного пункту, розслідування цього інциденту тривало вісім місяців. Лише 3 травня 1913 р. Мировий суд виніс вирок по цій справі. На користь власника сінокосу з осіб, які самовільно випасали худобу було примусово стягнуто 40 руб. [9, арк. 12-21].

Таким чином, за незначні порушення, як випас худоби на чужому сінокосі суди виносили досить сурові вирокі. Адже сума, яку повинні були сплатити власнику сінокосу селяни, які самовільно випасали худобу була досить значною як для жителів сільської місцевості. При цьому штраф розбивався на всіх осіб.

Частина справ даного фонду присвячена розгляду дрібних порушень при перетині Російсько-Австро-Угорського кордону. Адже Володимир-Волинський повіт у той період був прикордонним. Насамперед це були справи, які стосувалися незаконного ввезення у державу промислових товарів місцевими жителями. Так, як свідчать документи 18 листопада 1913 р. на кордоні було затримано В. Бековську, яка «таємно з Австрійської імперії проносила 2 відрізи оксамиту». Як видно з протоколу допиту підозрювана стверджувала, що «оксамит вона отримала у подарунок від рідної сестри», яка проживала на території сусідньої держави. Її було затримано військовослужбовцями 18-ї Волинської прикордонної застави й доправлено до Дружпольської митної застави «для визначення вартості товару». У результаті оцінки оксамиту було встановлено, що вартість одного

відрізу становила 2 руб. 55 коп. Незважаючи на незначну їх вартість оксамит був визнаний контрабандою й конфіскований, а на В. Бековську накладено пеню у п'ятикратному розмірі від вартості товару, окрім цього вона була змушена заплатити штраф [10, арк. 1-6].

В іншій справі цього ж фонду містяться матеріали щодо звинувачення А. Тарнавської та О. Роневської про незаконне ввезення з «Австрії 5 найменувань жіночих товарів». Як стверджували затримані жінки, ці речі вони придбали для власного вжитку. Загальна вартість предметів вилучених у них митниками була оцінена в 1 руб. 21 коп. Але за те, що ці речі ввозилися нелегально обидві жінки були змушені заплатити штраф і пеню загальна сума яких становила 6 руб. 05 коп. [11, арк. 2-7].

Отже, як бачимо незначні справи про контрабанду органами імперської влади передавалися для розслідування мировому суду. Аналіз цих та інших справ даного фонду свідчить що це були місцеві жителі регулярно перетинали державний кордон, а багато з них мали родичів в Австро-Угорщині не зустрічаючи при цьому жодних перепон. Але у випадку якщо при них знаходили будь-які речі зроблені за кордоном, а вони за них не заплатили відповідні митні збори їх конфісковували, а ті хто їх перевозили підлягали значним штрафним санкціям. При цьому варто відзначити, що більшість затриманих були місцевими селянами й навряд чи вони знали, що порушують законодавство.

Таким чином, різнопланові за своїм змістом та спрямуванням документи, що зберігаються у фондах Державних архівів дають змогу об'єктивно проаналізувати різні сторони суспільно-політичного ного життя Волині наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Їх неупереджене вивчення та систематизація сприяють детальному аналізу маловідомих фактів діяльності органів влади та силових структур Російської імперії у Волинській губернії, свідчать про те, що органи влади приділяли надзвичайно важливу увагу боротьбі з політичними опонентами, яких висилали за межі регіону, окремим категоріям не давали можливості займатися педагогічною діяльністю й значно менші стягнення накладалися на осіб, які допускали незначні порушення правил при перетині кордону.

Список використаної літератури

1. Державний архів Житомирської області (далі Держархів Житомирської обл.), Derzhavnyi arkhiv Zhytomyrskoi oblasti (dali Derzharkhiv Zhytomyrskoi obl.) ф., 70, оп., 1, спр., 906, арк. 1-2; 62; , ф., 70, оп., 1, спр., 906, арк. 1-2; 62.
2. Держархів Житомирської обл., ф., 70, оп., 1, спр., 903, арк. 1-4; арк. 8; dali Derzharkhiv Zhytomyrskoi obl., ф., 70, оп., 1, спр., 903, арк. 1-4; арк. 8.
3. Держархів Житомирської обл., ф., 70, оп., 1, спр., 885, арк. 1-5; dali Derzharkhiv Zhytomyrskoi obl., ф., 70, оп., 1, спр., 885, арк. 1-5.
4. Держархів Житомирської обл., ф., 70, оп., 1, спр., 873, арк. 23; арк. 37; dali Derzharkhiv Zhytomyrskoi obl., ф., 70, оп., 1, спр., 873, арк. 23; арк. 37.
5. Держархів Житомирської обл., ф., 70, по., 1, спр., 872, арк. 1-2; dali Derzharkhiv Zhytomyrskoi obl., ф., 70, оп., 1, спр., 872, арк. 1-2.
6. Держархів Житомирської обл., ф., 70, по., 1, спр., 870, арк. 8-8 зв.- 21; dali Derzharkhiv Zhytomyrskoi obl., ф., 70, оп., 1, спр., 870, арк. 8-8 зв.- 21.
7. Державний архів Рівненської області (далі Держархів Рівненської обл.), ф., 215, оп. 2, спр. 1045, арк. 88-92; арк. 105; Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti (dali Derzharkhiv Rivnenskoï obl.), ф., 215, оп. 2, спр. 1045, арк. 88-92; арк. 105.
8. Держархів Рівненської обл., ф., 215, оп. 2, спр. 62, арк. 16; арк. 21; арк. 2; Derzharkhiv Rivnenskoï obl., ф., 215, оп. 2, спр. 62, арк. 16; арк. 21; арк. 26.

9. Державний архів Волинської області (далі Держархів Волинської обл.), ф., 341, оп. 1, spr. 10, ark. 12-21; Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti (dali Derzharkhiv Volynskoi obl.), f., 341, op. 1, spr. 10, ark. 12-21.

10. Держархів Волинської обл., ф., 341, оп. 1, spr. 3, ark. 1-6; Derzharkhiv Volynskoi obl., f., 341, op. 1, spr. 3, ark. 1-6.

11. Держархів Волинської обл., ф., 341, оп. 1, spr. 8, ark. 2-7; Derzharkhiv Volynskoi obl., f., 341, op. 1, spr. 8, ark. 2-7.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2019 р.

Ya. Tsetsyk

**DOCUMENTS OF STATE ARCHIVES AS THE SOURCE OF RESEARCH OF
SOCIAL AND POLITICAL PROCESSES ON THE VOLYN AT THE END OF THE XIX
- AT THE EARLY XX CENTURY**

In the article, different directions of activity of authorities in Volyn province are investigated on the basis of archival documents. It was found that the key focus was on the fight against opponents of the imperial power and the politically "bad guys". Particular attention was paid to the control of the activity of secondary schools and especially pedagogical staff, which was reflected in a number of documents at the time, whose studies make it possible to objectively analyze the situation in the educational field. One of the effective mechanisms for controlling the educational industry was the annual characteristics of employees of secondary schools, which were directly prepared by the directors of educational institutions. Depending on them, promotion, obtaining ranks or awards. Persons who were dismissed from universities or expelled from universities for political «bad faith» were deprived of their right to teach, and their data were sent to the directors of all secondary schools in the empire.

An unbiased analysis of the documents revealed that the power structures of the empire had been fighting the proliferation of illegal publications and had been persecuted. Despite this active participation in the illegal distribution of flyers and brochures was attended by elementary school teachers and seminarians. However, increased police control has contributed to the fact that the vast majority of them have been detained by police and imprisoned. At the same time, all cases with political implications were investigated by the provincial gendarmerie department, and the governor and prosecutor were informed about the progress of the investigation.

A separate group of documents are cases related to the activities of magistrates. Their analysis indicates that they have considered cases of minor offenses. A separate group is made up of documents covering the mechanism for imposing penalties for the illegal importation of manufactured goods into the country. Given the small amounts of persons detained by the border guards, fines were imposed. However, the status of the defendants, and overwhelmingly local villagers, hardly understood the nature of the offense. However, many of them visited their relatives who lived in Austria-Hungary during the study period. And they were repeatedly detained on the state border with things they had received as a gift from relatives. However, they also paid a fine of five times the value of the goods.

Key words: Volyn province, authorities, gendarmes, real school, county directory.